Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 16 АВГУСТ, 1988 ШУ. ★ № 98 (7601). ★ Мах 3 кеп.

ХЬУВКЪАМ-88

ТЕМПАШ ЛАЬГIЛАЦ

Хьалха укх морча август бетта деношка кIи-марса хана лаьгIлора Наьсаречра доакъара кхашкара балхий темп. Цу гIулакхна бахьан дувзаденна дар цкъа-дале, ялаташ чуэцара дукхагIа теркам тIаахийта Iомаьвча оамалца; шозлагI-дале, баьцаш а кIезиглора ахка чакхдоаллаш. Укх шера кхыча тайпара да укхаза цу белгалон сурт. КIи-марса ха чакхъяла гаргагIертача хана а лаьгIлац кхашкара фермашка уха баьццарча доакъара конвейер. Цхьаннахьара дIахьекхай а алалехьа шоллагIчахь урагIъух дIайийна баьцаш. Укх деношка цу конвейера хьатIакхийттай массови хьисапе чуэца йолаенна силоса лаьрхIа дIайийна хьажкIаш а.

Лоацца аьлча, доакъар Iалашду кампани хIанз мара дIа ца йолаелча санна йоккхача сутаралца къахьег наха доакъара кхашка а фермай коашка а. Цунна тешал деш дар «Назрановский» совхоза Пхьилекъонгий-юртарча отделене тхона укх деношка бIаргадайна сурт а.

...ХIаьтта хьатIа а яьнна зиза тоха ца кхийнача, ховхача люцерна кхай тIа гIолла тайжа йода низ бола «Е-281» яха доакъар чуэца комбайн. Укх гуйранна гаргга гIертача деношка сел лакха къона буц хиларах аз тамаш елга хейнача комбайнера С. Арсамакова аьлар:

— ШозлагIа хьатIаяьннар я яр. — Хьалха хьийкъар саха чуийца-м дукха ха я.

Дика хьийкъай шозлагIа хьатIаяьнна люцерна. Чуэцача ялаташта новкъа хиннадале а доакъара баьцашта, кхыча культурашта тайна хиннад июне-июле ца хаддаш укхаза дийлха догIа. ХIанз чуэцаш латтача цу 190 гектар хулача люцерна цхьан кхай тIара 600 тонн гаргга йол Iоаяьй пливецаша шоай ферма коа. Кхы а аргIаш дотташ латт цу тIара йоалача аьлах. ДIаьхий да укх шера ферма ков кхыдолча доакъаращца а. Лаьттах елла йоал 700 тонн башха сенаж. ХIанз хьалйиза йолаеннай хьажкIий силоса траншеяш. ХIаьта 65 гектар кхай тIара чуийцача вIашагIъэбаьча кенахи горохахи даь латта аргIаш-м дувца а дезац. Царна юххе хьалдеш латт хIанз чан аргIаш а.

Хьинар долаш нах ба цу отделене доакъара кампани дIаяхьа оарцагIбаьннараш. Сий а деш йоах доакъара кхашка механизаторий (доакъар дIакхухьаш ба уж) Б. Котиева, А. Даурбекова, Ж. Ведзижева, Ш. Халухоева (стогометчик), И. Сайнароева, Х. Оздоева, кхыча дукхабарий цIераш.

Доакъар Iалашдеш ший лаьрхIа подрядни бригада я отделене, механизатора Котиев Бембулата кулгал а деш.

Тахан-кхоана яхар мо ше чуэца доладарга хьежаш латташ да укх шера эггара хьалха 5 культура вIашагI а эяь дIадийна доакъара кха а. 140 гектар да из.

— Цига дикка низ тIабахийта безаргба тха, — аьлар бригадира, — хIана аьлча, чуба ма могга хьувкъам лургболаш да из кха. 500 центнерал кIезигагIа моша доакъар даргдац цун хIара гектара тIара.

Дика хьувкъаш йоагIа отделене шоллагIболча хьувкъама дIайийна культураш а. — хьажкIаш, генараш, рапс, кхыяраш.

— Доакъара согат де дезаш хургбац укх шера тха хьайбаш леладераш, — аьлар отделене управляюще Х. Евлоева.

Хург а бац.

М. КАРАЕВ.

КПСС Центральни Комитете

«Къахьегамхой политически экономически дешара система эргаьккха хувцарах бола» КПСС ЦК соцам кхоачашбеш Ульяновски областа партийни органаша беча балхах» долча дешага хьежар КПСС ЦК.

ТIаийцача соцам тIа белгалдаьккхад, Ульяновски областа партийни комитеташ коммунисташ идейно-теоретически чIоагIбенна хилар а, кадраш экономически кийчъяра тIехьа кIоаргагIа болх бе, йолаенна хилара. КПСС обкомо, горкомашеи райкомашеи, дуккхайолча юххьанцарча партийни организацеша вIаштIехь а яьха, чакхйоах политическии экономическии дешар тоадара долча гIулакхий комплексни планаш. Цу балха керте латт партийни комитетий хьалхара секретараш, пропагандисташта аттестаци ю. Дешар эргадаккхара дешаш дувц парте обкома, горкомий райкомийи пленумашка, бюрошка.

ДикагIа ба дешара чулоацам. Цун юкъемоттиге увттаду перестройка теореи политикаи дешаш. Ленински идейни тIехьале творчески Iомаяра традици дегIайоагIа. Массанахьа йийцай Октябрал тIехьагIарчча ханара В. И. Ленина статьяши письмоши, КПСС новаторски никъ дIабахьара бола цар лоархIам.

Дешара демократизаци яра йолча КПСС ЦК установкас ма яххара а долаш, цун формаши курсаши хьахоржаш парторганизацеша диззагIа теркалду дешабагIарий хьашташ. Занятешка чIоагIъю дискуссей, гуччахьа дувцара, актуальни проблемаш хьаштдолаш ювцара атмосфера.

Организационни, экономически, политически гIулакхаш цхьана деш марксистско-ленински образоване гIо ду цо сага фактор хьинарегIа хилийтара, область социально-экономически дегIаухилга сихдара.

ХIаьта КПСС Центральни Комитето цхьан ханна дIахайтар партийни органий балха тIа дика толамаш даьха дале а, Ульяновски областе укх дувцача деша хьакъехьа цIенхашттара кхоачамбоацараш долга. Дукхача партийни комитеташа марксистско-ленински образоване тароний кулгал дареи наха идейни влияни яреи политически методаш караерзаяра пайдане средстваш уж хиларах тарра боагIаш бола мах бац. тIагIоллара хувцамаш дарах кхоачамбий Iа.

Занятешка цкъаза цхьан оагIорахьа негативистски ювц социализм хьалъяра, исторе, политически система дегIайоалаяра, духовни вахара проблемаш. Керда партийни документаш шоай чулоацам бола марксистски диалектика творчески кара а ца ерзош, коммунистий, кулгалхой, актива цхьадола дакъа консервативни, догматически уйла йолаш дус. Демократизацеи гласностеи хьалашка болх бара хIанз а берригаш бац кийча. Цар цкъаза марксизм-ленинизм телхаерашца, обывательски уйлаш ярашца лоаттабеча къовсаме знанеш, принципиальность хилац.

Областе кхераш кхоачашду дуккхача наьха экономически производственни дешар вIашагIтохара декхар. Бокъонца цу балха юкъеяхаяц боахама, советски, профсоюзни органаш. Доалдара толашагIйолча экономически методашка толаме довлара хиланза даргдоаца хьал хиларах тарра кадрай квалификаци лакхъяра лоархIам байзабац массе а кулгалхошта. Министерстваши ведомстваши профсоюзий отраслеви комитеташи шоай гIулакх кхоачаидаьрг лоархIаш хул цкъаза приказаши соцамаши арадахарца.

Ульяновски обкома, парте горкомаштеи райкомаштеи, юххьанцарча партийни организацешта КПСС ЦК-с тIадиллад «Къахьегамхой политическии экономическии системана перестройка ярах» бола КПСС ЦК соцам кхоачашбара хиланза дарг мел доацар де.

Наха партийни влияни елга чIоагIдара, политически кулгалдара лоархIамегIча методех цаI а хинна дIаотта деза марксистско-ленински дешар. Юкъарчал доацаш дIадаккха деза теоре боагIаш бола мах ца белга, дешар бе-бащха доацаш леладелга, цунна кулгалдарга формально-бюрократически хьежилга. ГIулакха хьашташа, чоалхане дерзача перестройка декхараша дIадех кадраштa марксистско-ленински кийчо йола нах идейно-нравственни тоабелга, цар лакха политически культура, интеллектуальни сий, нахаца кхетама болх бара навыкаш хьаелга. Коммунисташ массанахьа а дерригнена а тIахьйха ба перестройкана тIехьара тешшаме къовсамхой хила, наха юкъе болх бе, прача ситуацешка партийни никъ ниса хилар принципально хьал а лаьца, дIаовтта экстремистски, националистически антисоциалистически гучадувлараш, социализма реальни лакхаленаш харцъе моллагIа гIерттилга цIенхаштта юхатоха ховш хила.

Дешара, массови пропаганда кхыйолча средствай конструктивно-организаторски функци чIоагIъяра лоархIам белгалбаьккхаб. Демократизации гласности дегIаяра ларда тIа хьабе беза хIама хьадара балха тIабербазабаь бола общественни сакхетам. ЦIенача, хьаьналча къахьегама авторитет массайолча моттиге чIоагIъяь дIаоттае еза, лакхъе еза ма барра болча новаторийи производстве хьалхалаттарийи морально-политически престиж, хIаравар вай ханага хьежжа, дика эффективно болх ца бича Iелургвоацаш йола уйла хьае еза.

Занятешка шерра пайда эца дискуссейи тайп-тайпарча наха хетараш паргIатта вIаши ниисдареи методах, дегIайоалае наха хетарий социалистически плюрализм. Деша багIараш Iомабе диалектически уйла е, шоаш болх бе ховш хургболаш, къувса а аргументированно парте политика хьалхаяккха а ховргдолаш.

Партийни комитеташ, юххьанцара парторганизацеш декхарийла я 1988 — 89 дешара шера дина кийчо елга Iалашде. Коммунистийи парте боацарий активеи теркам тIаберзабе лаьрххIа занятеш еш е кердача курсашца органически тардеш КПСС XIX Ерригсоюзни конференце документаш кIоаргга Iомадара. Бокъонца йолча демократически ларда тIа политическии производственно-экономически дешара системана комплектовани е. Пропагандистий состав кийчъе, эггара хьалха партийнии советскии болхлой, партийни школаш, марксизмаи-ленинизмаи университеташ, вузий общественни профессей факультеташ, квалификаци лакхъяра институташ чакхъяьхарий чотагIа. Кердача тайпара вола, шеррача гласноста, советски наьха образованности информированности лакхъялара, социально-политически вахаре динамични хувцамаш хилара хьалашка болх бе ховргдола пропагандист хьаве веза.

Партийни организацей теркам тIаззаб кагирхошта кхетам балара дешашта. ВЛКСМ ЦК-на тIадиллад кагийча нахеи мехкарашеи политически дешар Iомаделга вIаштIехьдаккхара комсомола комитеташта белгтгала гIо делга, школашкеи семинарашкеи, дискуссионни клубашка кагирхошца вIашагIбетталулга диалога ларда тIа а назидательность йоацаш, политически тешама, новкъосташха йолча, вIаши юкъерча безама принципех а леладе гIерташ хулга.

Партийни комсомольскии политически дешара система, халкъа образованеи массови пропагандаи ерригача звеньяшка теркам тIабахийта беза Iилма-атеистически кхетам балара, дина мистика кагирхоша тIаэцаргйоацаш, материалистически мировоззрени йолаш уж хургболаш.

Партийни комитеташта могадаьд интеллигенци идейно-теоретически кийчъелга дифференцированни наькъагIа чакхдаккхилга. Цу гIулакха чIоагIа пайда эца беза марксизма-ленинизма университетех, философскии политически семинарех, творчески дискуссех, кулгалдеча болхлошца информационни вIашагIкхетарех, лекторех, халкъа униpситетех.

Парте обком, горкомаш, райкомаш декхарийла я экономически дешара перестройка яра кулгалделга тоаде, халкъа депутатий Советашта, боахама органашта, профсоюзашта хьалхара цар де дезар де ца а гIерташ, КПСС ЦК соцама дIадехараш дизза кхоачашдара бола цар бехктокхам лакхбе.

ХА ЗЕХЬА ЙОАЯЦ

Йоачаша, михо 80 процент ялат лаьтта дуждаь, хIаьта цхьайолча моттигашка комбайнаш дIоахаллен шораллеи лелае йийзаяле а, из чуэцара балхаш толаме чакхдаьхар Наурски района «Терек» совхоза къахьегамхоша. Цунна тешал деш ба хьувкъам а. Масала, мукх хIара гектара тIара 23 центнер баьлар, план 18 центнер йолаш, хIаьта кIа лийрхIачул дукхагIа пхи центнер йолаш, 24 центнер.

Из толам баккхийтараш ба эггара хьалха Шушпано Степана кулгалдеча, подрядагIа болх беча цхьоалагIча мехотряда кхаш леладераш, йоккха балха опыт йола комбайнераш Медведев Иван, Яковлев Николай, Тепсаев Мохьмад, Шамсуддинов Набисолт, кхыбараш.

Кхаш сихдаь чах мукъадоахаш, цига аргIанара культураш дIаера лаьтта оахаш ба хIанз цу боахама къахьегамхой.

Ча вIашкатохаш геттара дика болх бу стогомет леладеш волча Абрезов Александра, аргIаш хьалдотташ боахкача Петров Иванеи Рассказов Олегеи. Цхьан дийнахьа 30 тонн совгIа ча гулду цар, план 21 тонн йолаш.

Лаьтта оахаш боахкараштa юкъе яьржача социалистически яхье хьалха ба хIара дийнахьа балха щи норма кхоачашъеш бола механизатораш Дьяченко Николай, Волгин Сергей. Цар сийна цIе байрахк айъяьй совхоза контора хьалхашка.

Ка бола ялат хиннача 3387 гектарах хIанзле ши эзар гектар гаргга дола кха мукъадаьккхад чах, хIаьта 800 гектар совгIа аьхад. БIаь гектара тIа дIайийнай доакъара тайп-тайпара культураш.

ТIатеIIа къахьегаш ба укх деношка хьаттара болхлой а. Ялат докъадеш, цIендеш, ялата дIадала пайдана доацар хьа а къестадеш, цунах доакъара гранулаш яра АВМ-е дIакхухьийташ са тессача денз боад къовлабаллалца хьатта хул нах.

Ялат докъадеча машиний оператораша Савельнцков Василе, Неткачев Андрея, хIаьта болхлоша Ельсанова Марема, Алдамова Азас, Джабраилова ЗулпаIас, Дадаева Хижана, Батаева Мадината дечоа геттара раьза ва хьатта заведующи В. Калинин.

ХIара дийнахьа шиъ-ах—кхоъ норма еш къахьег хьаттара паччахьалкхенна дIадала а, хIаьта складашка дIаоттаде а ялат дIакхухьаш боахкача шофераша Грибоедов Виктора, Муртазалиев Жанхота, Васильев Петара, Алаев Сахрудина.

Х. МАГОМЕТОВ.

Мишта кхоачашду декхараш

ДОАКЪАР IАЛАШДЕРАША ГIО А ДЕШ

ТIеххьарча шин шера геттара дика къахьегама толамаш доахаш хьабоагIа Грозненски района «Юбилейный» совхоза къахьегамхой. Масала, укх шера хьайбаш Iангара доахача юкъа района хьайбаш леладераша баьча балха итогегIа цхьоалагIа моттиг яккхарах КПСС райкома, райисполкома, агропрома болхлой профсоюза, ВЛКСМ райкома Сийлен грамотеи эзар сом премии елар цу боахама коллектива. ДоагIаш даь сий а да из. ХIана аьлча, соахка доахан Iангара доахача юкъа хинначул а 47 процент дукхагIа а йолаш, хIара кхоабача Iаттагара 2442 килограмм шура яьккхар, хIаьта дулх 27 процент дукхагIа а долаш хIара хьайбана дийнахьи буси 420 грамм тIакхетийташ болх бир.

Цул совгIа, белгалдаккха доагIа, районе яьржача социалистически яхье хьалхара ши моттиг цу боахама Задояркаша Хажбахмадова Закиятагеи Уциева Мизанагеи йолга. Хьалхарчо хьайбаш Iангара доахача юкъа хIара кхоабача Iаттагара 3962 килограмм шура яьккхар, тIаийца декхар а дацар 2280 килограмм мара. Уциева Мизана хьокхам — хIара кхоабача Iаттагара 3021 килограмм.

Иштта овсаре къахьега хьайбаш леладерашта новкъостал деш эггара хьалха совхоза доакъар кийчдераш а ба. Масала, соахка хIара хьайбана лаьрхIа 26 центнер гаргга доакъара единица Iалашъяьяр цар, эшар 19 центнер йолаш. Боахам биллача денз хинна хIама дацар из. Цу гIулакхо аьттув балийтар ферма болхлошта, доахан рационага хьежжа кхоабаш паргIатта уж Iангара даха.

Декхарех толаме лоархIабеш хьабоагIа совхоза доакъар кийчдераш укх шера а. План 610 тонн йолаш, хIанзле 494 тонн йол яьккхай, эшар 2600 тонн йолаш рапсах планагIа йоацаше 1400 тонн сенаж, гурахьа доакъара дIайийна хиннача культурех 600 тонни хьажкIаех 321 тонни силос еллай. ХьажкIех из тайпа доакъар цар кийчду хIанз диъ лагIа ди мара дац. Иштта хоам бир тхога района агропроме.

Цу толамашка кхача малагIча таронаша карагIдалийтад ха безам болаш цу боахаме долх тхо.

ВорхI сахьат даьннадар тхо даха цу боахама конторе кхаьчача хана. Совхоза паркома секретараца Усманова Зурайца къамаьл деш дагIаш, цо аьлар:

— Тха хIанз волча директора коммуниста Магомадов Хьамида боахама кулгалду цаI-ах шу гаргга мара ха яц. Бакъда, цул хьалха пхе шера бригадир волаш бир цо болх. Цудухьа производство а нах а дика бовзаш ва. ХIаьта кертера а лоархIамегIа а дар фуд аьлча, цу хана а гуш вар из болх тоабара эшар, динза даргдоацар. Кхоачамбоацараш кIезига дацар. Хьадечох чам байна бар нах. Цхьацца болча кулгалхоша озабезам беш цхьабараш хьакъеста а беш, даь хIама доаццаше нарядаш а язъеш, царна дукхагIа алапеш телар. Цудухьа кердача кулгалхочо эггара хьалха йоакхо йир КПСС ЦК (1987 ш.) январски, июльски Пленумаша дIа ма дехха, сага балхацара безам совбаккхара, наьха соцкультбыта хьалаш тоадара. Хьалха санна моттийтара а доацаш, хила ма дезза арендни, коллективни, дезала подрядагIа вIаштIехьбаьккхар наьха болх, ерригача производственни участкашка. Хьадаьчох доагIар деррига хIаранега дIакхоачаш хургдолаш гIулакх дир. Лоацца аьлча, нахага ладувгIа а цар дувцачох дикагIдар хьакъоастаде а ховш, хьадечох дог лазаш саг ва из. Цудухьа цо аьннар ду наха, лоархI из. Парткомо а низ дIакхоача новкъостал ду цунна. ДIахо долчох цо ше дувцаргда шуга, хIанз хьава везаш ва из.

Иштта цхьацца къамаьл деш тхо дагIаш хьачувбаьлар юкъерча дегIара онда цхьа саг (тIехьагIа гучадаьлар тхона кIалтохаргах латара из СССР спорта мастер волга).

— Ер ва-кх тха директор а, — аьлар Усманова Зурас.

— Иштта дукха а дика а доакъараш Iалашде малагIча таронаша вIаштIехьдоалийт, фу кердадар юкъедоаладаьд наьха балха? — аьнна оаха даьча хаттара жоп луш, Магомадов Хьамида аьлар:

— Аз дувцарах гIулакх хургдац. Из деррига хара нахаца шоашца дувца деза. ХIанз силоса хьажкIаш чуэцача гIоргда вай. Цига шоашта гургда шоана деррига а.

...БIаь гектар хургйолаш силоса хьажкIаш дIайийна кха. Шин метрага кхоачаш лакха я уж. Хьокхаш Е-281 марка яри «Вихорь» яхеи ши косилка я. ХIаьта, цар хьекхар кхай тIара силос йоллача дIакхухьаш пхи машина лел.

— Тахан-ийс сахьат далалехьа кхай тIара силос дIайоллача пхиппха рейс яьй хьажкIаш дIакхухьачара, хIаьта шофераша Алихаджиев Iимранеи Мумаев Ахьмадеи ялх-ялх, — йоах укхаза деча балхашта кулгалдеча халкъа тIахьожама группана юкъевоагIача Мутушев Вахас. — Вешта Алихаджиев Iимрана норма 400 тонн йолаш 550 тонн совгIа хьажкIаш дIайихьай хIанзле кхай тIара. Цул дукха тIехьависавац Мумаев Ахьмад а. Тхо латтача хьатIайоагIа шаккхе косилка. Кхо-йиъ минут ялалехьа хьалъюз цар шоашта уллув дIаувттача машиний кузоваш.

— Мел хьажкIаш йоал хIара гектара тIара? — аьнна даьча хаттара жоп луш Магомадов Хьамида аьлар:

— ХIара гектара тIара 280 — 300 центнер моша доакъар доал. План а яц 200 центнер мара. 650 тонн чуйодаш бола кIоаг хьалбиза боаккхаргба оаха тахан хийцца а. ТIаккха 2500 тонн чухошаш болча кхы а цхьанне чу йолла йолаергья силос. Соахка а хьалбизабар оаха из. Цул хьалха-м, баьсса лаьттаб из. Из бахьан долаш соахка силос йоллара из тоабеш, кийчбеш тоъал къахьега дийзар. Даьр а довнзар. Хьайбаш толаме Iангара даха гIо дир цу гIулакхо.

Цу тайпара укх шера Iалашъергья 3800 тонн силос. ХIаьта кхы тIа а йоаккхаргйола йол дIалаьрхIача, хIара хьайбана соахка санна 26 центнер доакъара единица кийчъе вIаштIехьдаргда хийцца.

— Каст-каста делхача догIаша новкъарло яь ецаре, йол яккхара план тIеххкхоачашъяь хургъяр оаха хIанзле, — дувц дIахо директора. — Йоачаш йолча хана аьла хьекхача баьцах сенаж еллар. Дехке а даьннадац. Геттара дика хиннай из. Аьла 700 — 800 тонна бу пайда бергба цо хийцца а доахан кхоабаш.

Кхай тIара арабоалача наькъа йисте гаьна кIал цхьа саг вагIар. ХьажкIех етта дIауха машинаш сеца а еш, тетрада тIа йоазув дора цо.

— Из ва ший новкъосташца ер беркат хьалкхедаь Ибиев Идрис, — аьлар Х. Магомадова, цу сага хьакъехьа оаха даьча хаттара жоп луш. — ПорядкагIа бу цар болх. Цудухьа укхазара чуэцача доакъара ниисса учет яра, етта кхай тIара дIа мел йода машина дIаязъю цо а, хIаьта совхоза администраце викал волча Мутушев Вахас а. ТIаккха ди чакхдоалаш шинне дуст шоаш даь йоазув. Цунга хьежжа белгалдоаккх, мел моша доакъар чуийцад. Иштта из ду дийнахьа доакъар кийчдераша баьча балхах мел ахча дала деза хара. ХIаьта шоай фондера из дала дезар Ибиев Идрис ва. Озаш ца хилча сенагIа хов царна хIара машино кхай тIара мел доакъар арадоаккх? ГIулакх миштад аьлча, яьсса йолаш а доакъар тIадетта а эзай царех хIараяр, болх дIаболалуш...

— Соахкара шу хьатIахкаччалца договорагIа болх бе ихав со, — аьлар тIехьагIа оаха даьча хаттара жоп луш Ибиева Идриса, — гIаьхха ахча доагIаш совхозе хьабе болх боацаш а хIаьта из ниисбелча а даггара къахьийгача а хьадаьчох доагIар хьалуш а ца хиннадаь. Баркал тха хIанзарча директора. Тешавир цо со силоса хьажкIаш кхеяр пайдане а дикка ахча доаккхалургдолаш а гIулакх хиларах. Хьалха кхыча кулгалхоша санна Iехьа ванзар со а са новкъостий а. Силоса оаха кхеяь хьажкIаш чуийцачул тIехьагIа ялх эзар сом гаргга ахча кхаьчар тхох хIаранена, цул совгIа ялат, доакъар делар. ХIанзе а гуш да тхох хIаранена укх шера доагIаргдола ахча 8 эзар сомал кIезигагIа хургдоацалга. ТIаккха цу хьале сенна вода договорагIа болх бе?

Иштта кердача директоро шоай болх подрядагIа вIаштIехьбаккхара, геттара раьза болаш къамаьлаш дора оаха хаттараш даьча совхоза кхыча болхлоша а.

Силос йоллача а хилар тхо. Цхьан минута юха ца соцаеш, хьалбиза боалаш латтача кIоага чу делла моша доакъар Т-40 яха тракторца тоIадеш воаллар тIема а къахьегама а ветеран Гончаров Алексей. Силос йоллара вIашагIъеллача подрядни бригада юкъевоагIаш ва из. Цун а цун новкъосташта а тIеххьара лургдолаш ахча еллача силоса дикалах тийша да. Цудухьа из доакъар ма хулла хьаьнагIа хилийтара низ дIакхоачар ду.

М. ХАМАТХАНОВ.

КПСС ОБКОМЕ

КПСС обкома бюро, 12 августе хиннача ший заседане хьежар тIемеи къахьегамеи ветераний вахара хьалаш тоадара кхы тIа де дезарий дешага. Белгалдаьккхар, тIемеи къахьегамеи ветераний, цхьаь бисача къоаной вахара хьалаш тоадара тIадерзадаь цхьадола де дезараш республике чакхдаьхалга. Пенсеш лакхдаьд, социально-бытовой гIулакхаш дара система тоалуш йоагIа.

Цунца цхьана, цу дешагIа хьалха тIаийца хинна решенеш кхоачашъяра болх боаггIача бесса ца лелабар бахьан долаш цIенхаштта критически замечанеш йир республика Министрий Совета, облсовпрофаи министерстваштеи. НГIАССР Министрий Совета могадир «ТIемеи къахьегамеи ветераний вахара хьалаш тоадара тIехьа кхы тIа де дезарех» болча ший соцамага юха хьожилга, белгалъяьха мераш кхоачашъяра ханаши бехктокхаме бараши хьаьддагIа къоастабар духьа. Обкома бюрос парте горкомашта, райкомашта тIадиллар из болх районашка мишта латт а хьежа, тIемеи къахьегамеи ветеранашта, цхьаь бисачеи къабенначеи гражданашта эшарашка терко ца еши бюрократически хьожаш хилара факташта принципиальни оценка яла. ИоаггIаш йола поручинеш еннай КПСС обкома отделашта, ВЛКСМ обкома, массови информаце средствай редакцешта.

Белгалдаьккхад хаьдда дола социологически тохкамаш дара, общественни уйла йовзара цхьайола опыт республике Iоаяь хилар. Укх тIехьарча хана чакхдаьккхад хьехамчала, кадраш дIа-юха ювлара, бригадни формагIа къахьегам вIаштIехьбаккхара эффективность лакхъяра, дисциплина чIоагIъяра, кхыйолча проблемайгIа къахьегамхой тайп-тайпарча группашта социологически обследовани елга.

Цунца цхьана, бIарчча хьаийцача, республике общественни уйла йовзара, социологически тохкамаш дара болх вай ханарча дIадехарашка хьежжа бац. Парте горкомаш, райкомаш, советски, боахама органий, общественни организацей кулгалхой хIанз а боаггIача бесса кхийттабац общественни уйла цахаддаш Iомаяра берригача лоархIамах, мадарра аьлча, — практически гIо дац республике социологи дегIакхувлара гIулакха.

Республике практически йоацаш я бахача наьха тайп-тайпарча тIоанаштеи группаштеи хетарех, общественни вахара лоархIамегIа йолча оагIонашцарча цар гIулакхех йола объективни информацеш ший ханнахьа хьагулъяраи царна анализ яраи хаьдда йола система, тайп-тайпара решенеш кийчъяреи тIаэцареи процессе общественни уйлах пайда эцареи цун учет лелаяреи механизм вIаштIехьъяьккхаяц.

ИоаггIача бесса дIа-юха йоаржаяц предприятешка социологически тохкамаш дара службаш. Уж хьакхолларей дегIайоалаяреи йоаггIаш йола терко йиц министерствашеи ведомствашеи. Тоъаш бац специалисташ-социологаш, вIаштIехьдаьккхадац кулгалдеш йолча кадрай социологически Iалашо елга.

КПСС обкома бюрос парте обкома отделашта, парте горкомаштеи райкомаштеи, министерствай, ведомствай, объединеней, предприятейи организацейи коммунисташта-кулгалхошта тIадиллад социологи дегIайоалаяра, къахьегама коллективашка, дешара заведенешка, нах бахача моттигашка общественни уйла Iомаяра, йовзара тIехьара организаторски болх чIоагIбелга, штатни общественни социологически подразделеней балха цахаддаш тIахьожам лоаттабелга.

КПСС обкома марксизма-ленинизма университете цхьан шера дешаргдолаш, 1989 шера социологе отделени хьаелла могадаьд, 1990—1991 дешара шера къахьегамхой политически экономически системе гIолла эксперимент лаьрхIа социологеи социальни психологеи курсаш Iомае могадаьд.

НГIАССР Министрий Совета, облсовпрофа, Госплана, Госкомтруда, НГIАССР финансай министерства, кхыйолча министерствай, ведомствайи предприятейи коммунисташта-кулгалхошта обкома бюрос тIадиллад 2000 шерага кхаччалца йолча хана лаьрхIа республикера социологически службай сеть дегIакхувлара программа укх шера 1-ча сентябре кхачалехьа оттае, хIаьта иштта кадрай социологий, лаьрххIа йолча оборудоване, печатно-множительни, копировальни вычислительни техника, социологе даькъе балхашта финансировани яра хьалийи формайи хьакъехьа эшарашка хьажа, цу дешайх лаьца лакхехьа латтача органашка хаьдда предложенеш ле. Исторе, социологеи филологеи Нохч-ГIалгIай институте 1989—1990 шерашка 15 саг чу а воагIаш, цунна хиланза ярг мел йоаца финансовии материально-технически ресурсаш дIа а хецаргйолаш социологически лаборатори хьаярга хьажа. ТIаийцача соцам тIа иштта белгалдаьхад общественни уйла Iомаяраи социологически тохкамаш чакхдахараи, социологе службаш вIаштIехьъяхараи лакхерча дешара заведенешка кадраш кийчъяраи йолча республикански совета болх тоабара хаьдда дола де дезараш, порученеш еннай газетий редакцешта, НГIАССР Гостелерадиона.

Обкома бюро дийцар истории культураи памятникащ лорадара Ерригроссийски общества Нохч-ГIалгIай отделене болх дIахойодача хана эргабаьккха тоабара тIехьа де дезараш, хьежар кхыдолча дешашка а.

ХьалхагIа КПСС обкома бюро хьежар XIX Ерригсоюзни партийни конференцега яхьийтача апелляцешка, «Самашкинский» совхоза кулгалдеча цIенхашттара кхоачамбоацараш дувлийтарах 1983 ш. партера дIаваьккхача нов. И. С. Батыжева ниса выводаш яь хилар, дIахойодача хана ший балха тIа цу тайпара кхоачамбоацараш ца ниисдалийтар, юххьанцарча парторганизаце дика могавеш хилар чоте а лоархIаш, решени тIаийцай, партстаж юкъахъяьннарг а лоархIаш, КПСС членалла из юха дIаоттаве.

Иштта парте юха дIаоттаваьв, партийни стаж юкъахъяьннарг а лоархIаш, ше Джейрахьарча юкъерча школе директор волаш 1973 шера г. Грозне хиннача антиобщественни сборище дакъа лацарах КПСС мугIарашкара дIаваьккха хинна нов. Х. С. Котиев а. Цо кхетабаьб ший бехк, ший поступок а цу тайпара сборищаш а вай мехка вежарашха долча къамий доттагIалла доккха зе деш хиларах тарра харцахьа лоархIилга.

Антиалкогольни законодательство толхадарца йIаьхха хана общественни пайданерча къахьегаме дакъа ца лоацаш леларца КПСС ЦК Устав гIожа толхадарах «Грознефтеоргсинтез» производственни объединене парткомо партера дIаваьккхача нов. В. З. Мельниченко апелляцега хьежача, парте обкома бюрона из парте членалла юха дIаоттавара бахьанаш кораданзар.

Хьалхалаттараш

Къаьстта дика къахьег шийтталагIча пятилетка кхоалагIча шера «Чеченингушагропромстрой» объединенена чуйоагIача Грозненски аьшкбетона изделей завода коллективо. Цхьаккха бутт дIабахийтабац цо паччахьалкхен план меттел ше укх шера тIаийца социалистически декхараш дикка тIеххкхоачаш ца деш. Цудухьа дерригача технико-экономически хьокхамий ворхI бетта задани кхоачашъярах ханал массехк ди хьалха рапорт делар цо. Ер шу доладелча денз паччахьалкхен планагIа лаьрхIачул совгIа предприяте болхлоша арахийцай 80 эзар сома маьха товарни продукци. Къахьегама овсарле лакхъяра задани 33,7 процент тIеххкхоачашъяьй. Арахецача продукцега дIабода мах лохбарах, цемент, электроэнерги, хьу, кхыйола материалаш кхоярах паччахьалкхена пайда бара задани ялхазза тIеххкхоачашъяьй цар. ПланагIа лаьрхIачул совгIа баь пайда 109 эзар сома маьха ба.

Иштта къахьегаш йолча завода коллективана Старопромысловски районерча промышленни предприятешта юкъе яьржача яхье хьалхара моттиг а хьожаеш, КПСС райкомеи райисполкомеи карара кара тела ЦIе байракх елар. Иштта «Агропромстрой» производственни объединенена чуйоагIача предприятешта юкъе яьржача яхье а хьалхара моттиг а хьожаеш, цунна елар ахчан преми.

Цул совгIа, бийдал, цемент, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоеча доккхий къахьегама толамаш дахарах предприяте коллективана еннай РСФСР Сийлен грамотеи ахчан премии.

Ши-шегIа хьахинна дац уж къахьегама толамаш. Шоай хьинар кхо а ца деш, бIаьш болча болхлоша, ерригача бригадай, цехий коллективаша къахьегарах хьахиннад уж. Царех цаI ва столярий бригадир, коммунистически къахьегама ударник Зинченко Владимир Александрович. Ше хьинаре къахьегарал совгIа, дукха болх бу цо къона говзанчаш хьалкхебеш. Итташ ба укхаза цо кийч а баь, башха-дика производственни хьокхамаш доахаш бола столяраш. Кагирхой хьехамча дукккхача шерашка яхье хьалха а латташ, даьхача толамий лакха мах баьб Даьхено. Цунна дукха совгIаташ тийннад. Царна юкъе я «За трудовое отличие» яха медаль.

Предприятерча хьу чакхйоахача цехерча бригадашта юкъе яьржача яхье хадданза хьалха а латташ, дог гIоздоаха толамаш дахарца белгалъяьнна я къахьегама ветеран Бабаян Егеша Левонович керте латтача столярий бригада коллектив. Бригадира укхаза цу профессех къахьега 28 шу дизад. Цу шерашка Iалаьмате йоккха опыт Iоаьй цо ший балха тIа. Цудухьа цун вIаштIехьдоал бригадерча столярий къахьегам а царна юкъера социалистически яхь а махетта дика вIаштIехьяккха. Шийберригача болхлой оамалаш дика йовз цунна, хIаранеца мишта дувца деза хов. Цудухьа хIаранегара доаггIаш дар хьа а дехаш, шийдекхараш массаза цIена кхоачашдеш хиларца царпа хьокхам телаш ва из. Иштта бартцхьоагIо йолаш, хьинаре къахьегача бригада коллективо хIанзчул массехк бутт хьалха рапорт делар шийтталагIча пятилетка хьалхарча кхаь шера задани кхоачашъярах. Таханарча денга кхачалехьа планагIа лаьрхIачул совгIа цар арахийца столярни изделеш эзараш сомий маьха я.

ДикагIйолча бригада кулгалхочо доаха къахьегама толамаш белгала а доахаш, цунна еннай массехк «Социалистически яхье котваьннар», «Пятилетка ударник» яха сийлен Знакаш, «За трудовую доблесть» яха медаль, кхыдола совгIаташ. Цар къаьгга хьахьокх цун къахьегама никъ бIаьхен сийдолаши хилар.

Иттех шу мара дац плотникий бригадира Сааев Мовлды Заиндиевича укхаза къахьега. Цхьабакъда, цу шерашка цо дIахьекхар ше тIехдика производственники организатори хилар. Цудухьа тIехьаюсача бригадана кулгалде хьожаву из. Лоацпача хана цун болх дика вIаштIехьбаьккха, хьалха латтача бригадашта юкъеяхийтар из. ХIанз хIара сменагIа норма 125—130 процент кхоачашъеш я бригада коллектив. Овсаре къахьегарал совгIа, шоай балха тIа цхьаккха тайпа брак нийсъялийтац бригада плотникаша. Царна керте латтача Сааев Мовлдена «ШийтталагIча пятилетка ударник» яха сийлен Знак еннай.

Арматурни цехерча бригадашта юкъе шерра социалистически яхь йоаржаяьй укх шера плани тIаийца декхараши ханал хьалха кхоачашдара. Яхье яьннача дукхача бригадаша бизза пайда нийбу шоай таронехи кхоачамехи. Цудухьа цхьаккха бутт дIабахийтац цар тIаийца декхараш дикка тIеххкхоачаш ца деш. Иштта къахьегачарех цаI я Муслуев Абдул Дашаевич керте латтача арматурщикий бригада коллектив. ДIабахача ворхI бетта задани 172 процент кхоачашъяьй цо. Уж толамаш доахача къаьстта дика болх беш я арматурщица Яндиева Роза.

СУРТАШ ТIА: 1. (аьрдехьара аьттехьа) бригадираш В. Зинченко, Е. Бабаян, М. Сааев; 2. бригадир А. Муслуев, арматурщица Р. Яндиева.

И. ПЛИЕВА сурташ.

Сатем боаца къахьегамхо

Дукха ха йоаццаш Ачхой-Мартановски района «Самашкинский» совхоза кхашка хилар тхо. Дукха сакъердаме вIашагIкхетараш хилар къахьегамхошца. Акаев Супьянаца хинна къамаьл къаьстта дег чу дижар.

Юкъерча дегIара волча цу 60 шу даьннача саго сабаре а тешавеш а дора къамаьл. Ткъаь ялх шу да из цу боахаме механизатор вола.

— Хьаэттача ханашка хьежжа тайп-тайпара балхаш де дезаш хул. Вахаре сайна карагIдаьнначох аз уйла йича ялат кхедаь ханаш дагайох, — дувц Супьяна. — Из кхедеш вола саг чIоагIа хьинар долаш а хила веза. Цу даькъе йоккха опыт Iоаьй аз. Из чIоагIа накъайоалл сона.

— Супьян сона вовза тоъал ха я, — дувц профкома председатела Сулаев Мухьмада. — Дика специалист, къоначар хьехамча, ва из. Лоацца аьлча, боахама эшаш саг ва-кх.

— Аз Акаев лархIар дукха бахьанаш да, — йоах № 1 йолча тракторни бригада кулгалхочо Байкаев Гарипа, — Цун техника массаза а дикача хьале хул. Аьхки кхай тIа, Iай фермашка къахьег цо хьинар кхо ца деш.

Пхийтта шу да из погрузчика тIа болх беш вола. Цу юкъа из агрегат дика Iомаьй цо. Эггара халагIдолча даькъе тIа къахьега а толамаш даха вIаштIехьдоал цун. Кхыча беса къахьега а магац Супьяна.

Тхо вIашагIкхийттача диййнахьа стане вар из. Укхаза мукх чуэцаш латтар. Шийпогрузчикаца аьлах аргIаш деш вар из.

— Дика техника я яр, — йоах Супьяна, — хIанзле а 490 тонн йол кийчъяьй оаха. ТIаккха кулгашца бе безаш хилча, мел болх ба хой хьона из? Тишъеннай са трактор. Пхийтта шу хьалха аз хьаэцача хана цIена яр из. Цу юкъа двигатель тоабаьб аз. ЦIена погрузчик чIоагIа эшар сона.

ЗIамига волча хана а къахьегама тIера вар из. Специальность харжа ха хьатIаэттача слесара, сварочни балхаш Iомадир. Цул тIехьагIа юрта боахаме къахьийгар гIишлош еш, кхаш, хьайбаш леладеш.

1962 шера СаьмуIашка ваха вера Супьян. Цу хана механизатор хила чIоагIо йир цо. Цудухьа совхозе вIаштIехьяьхача механизаторски курсашка деша вода из. Дийша ваьнначул тIехьагIа тракторни бригаде болх бе дIахьожавир.

Пенсе ваха ха хьаотталца трактора тIа болх баьб Супьяна. Тахан а болх беш ва.

— Механизатора професси кхычох хувцаргьяцар аз, — йоах Супьяна. — къаваллалца къахьега йиш хуларе. Пенсех ва со хIанз, сай болх бита магац. Дехкеваьннавац со сайх механизатор хинна. Алапена леткъац. 180—200 сом бетта хьаэц.

— Халонаш йий хьа балха? — хетт аз Супьянага.

— Саго толамаш доахача ханна, — йоах цо, — цхьачарна мотт дерригa атта хьахулаш санна. Халонаш-м массанахьа тоъаш я. Са а я иштта. Сайна цIена трактор ялар ловр сона. ТIаккха дукха дикагIа бергбар аз болх. Са трактора кабина чу Iай арарчул шийлагIа хул.

Акаева цхьайтта дезалхо кхеваьв. Шеварг бакъахьча наькъ тIа ваьккхав.

— Каст-кастта газеташ тIа деш аз дезала династеех. ГIадвуг со цар, — аьлар Супьяна. — Аз доаккхал ду, хьага а хьаг шоаш санна къонгаш хьалкхебаьча дайх. Са къонгаш Мувса, Мовлат механизатораш ба. Iийса Серноводске юртбоахама техникуме деша вагIа.

ТIеххьара ала лов, кхачан программа кхоачашъеча механизатора Акаев Супьяна лоархIаме дакъа лоацалга.

В. КУРБАНОВ.

Госкомтруд: социальни ориентираш

Советски общество кердаялара наькъа тIа лоархIамегIа дола хIама а хинна дIаэттар КПСС XIX Ерригсоюзни конференци. Укхаза цIаькха а хьахьекхар советски экономикана социальни переориентаци яра, «наьха хьашташ кхоачашдара из тIаерзаяра» бола парте никъ нийса хилар, социальни сфера дегIайоалаяра тIехьадусилга дIадаккхара тIехьара хаьдда дола де дезараш къоастадир. Къахьегамеи, алапеи, социальни Iалашони дешаех йолча СССР управлене центральни орган — СССР Госкомтруда цу балха юкъерча лоархIамах АПН корреспондентага Сергей Бушмариновга дийцар цун председатела, XIX партконференце делегата Иван ГЛАДКЕ.

— Экономически реформеи общественно-политически вахара перестройкаи СССР-е хьаеш я советски наьха боарам дикагIча оагIорахьа лакхбар духьа, — белгалдаьккхар И. Гладке. — Парте активни социальни политико яхар да, экономика сферера цо керттера лерхIар арахийцача продукце объем — цемента, кIора, хьун, ялата, мехкдаьтта миллионаш тоннаш — йоацаш, халкъа хьал-таро дегIаухилга бокъонца сихделга, наьха унахцIено тоаелга я.

ХIанз мехка перестройка еш я Управлене системана, министерствайи ведомствайи балха лостамаш къаьгтагIа хоададеш да, уж чIоагIъеш е дIайоахаш, аппарат кIезигъеш я. Вай хIанз а дукха да де дезараш, хIаьта эггара хьалха, ше конференце яьча доклада тIа М. С. Горбачева белгал ма даккхара, «производства духьа производство», «плана духьа план» яхараш санна йола къаенна представленеши формулаши дIайоахилга.

Цу хьакъехьа тха комитето дечох дийцача, эггара хьалха, белгалдаккха деза социальни дегIаахараи халкъа хьал-таро лакхъяраи пхе шера плана ш оттаеча цун керттера положенеш чоте лоархIаргйола Комплексни программа кийчъелга.

Социальни сфера дегIаахара дешаш къестадеча — чубаха цIеноп, соцкультбыта объекташ, иштта кхыяраш хьалъеча дукха ха йоаццаш керте латтар цу гIулакхашта, средстваш къоастаяра остаточни принципи кулгалдара волевой методаши. Бухсоццаш, мехка цхьайолча регионий вокхарел дукхагIа таронаш хулар. Иштта нийсхо йоацаш гIулакх леладелга, сона хетачогIа дIадоаккхалургдац вай кхаьчача боарама мах хоадабара критери а цунца цхьана цар дегIаахара приоритеташка хьежжа, отраслаштеи регионаштеи паччахьалкхен средстваш дIаюха екъара лоархIаме инструмент а хинна дIаоттаргйолча Iилман ларда тIа могаяь хьаяьча социально-экономически нормативий гIонца мара.

Партийни конференце, цул хьалха советски кепайоазон тIа шерра дийцар къахьегама коллективаша къахьегамеи алапени дешаш дувцача шоай бокъонех мишта пайда нийбу. Укх шера январь бетта денз тIаийцача паччахьалкхен предприятех (объединенех) долча СССР Законо цу даькъе эггара йоккхагIа йола полномочеш еннай царна.

Принципиальни ограничени укхаза цаI мара йисаяц — предприяте болх а баь, хьаIоаьяча средствай бакъйола объем. Царех пайда ийбарца дувзаденна дола дерригa а дешаш хIанз практически къахьегама коллективо шийлоIамагIа къестаде деза. Управлене системерча перестройка керттера лостам цу закона положенеш лерраагIа практикана юкъейоалаяр лерхI Госкомтрудо, шийга хьаттача. Масала, оаха хIанзле цIаькха хьажа а хьажа юхадаьккхад эзар совгIа нормативни документ, кердача закона духьала йола, правительства цхьайола предложенеш юхаяхара юкъейоалаяьй.

Iилман лардах коггIортолга а еш йола экономически нормативаш хьаянза яргьяц. Цар мара дIайоакххаргьяц къахьегама мах бечара уравниловка, къахьийга хьаяь средстваш харцахьа дIа-юха екъилга. Къахьегамах бизза мах бала беза, бакъда, бухсоццаш хьахинначох. ХIаьта из иштта хилийтара кхы а дукккхадар де деза паччахьалкхен отраслевой боараме санна, юкъарчал доаццаш, къахьегама коллективашка а. Цунца цхьана экономически нормативаш бух а болаш хиларо министерствай таро хулийтаргьяц пайда беш болх беча предприятей средстваш зе деча производствашта болча пайдана дIа-юха екъа.

Советски общество кердаялара процесс тийша я къахьегамхоша шоаш цига хьинаре дакъа лацарах. Тхона хетачогIа, массаш цу балха юкъейоалаяра цхьа никъ ба производствера подрядни вIаши леладу гIулакхаш шерра дегIакхувлилга. Подряда эффективностагIа шоай выступленешка дийцар XIX партийни конференце дукхаболча делегаташа. Къахьегам вIаштIехьбаккхара цу формо болхлой кхоллам дегIакхувлара, цар социалистически предприимчивоста шерра таронаш хьаеллаш хилар цахаддаш белгала а доахаш. Цудухьа цу даькъера хьакхалатта опыт дIайоаржаяра СССР Госкомтруде вIашагIйоллаш я территориальни тохкамеи консультационни центрайи фирмайи бIарчча сеть.

Къамаьл чакхдоаллаш М. И. Гладке аьлар, СССР Госкомтруд хIанз оттаеш я пенсех, отпускех долча СССР кердача законий проекташ, берашта пособеш телара цаI йола проекташ, кхы цхьаццадола лоархIамегIдола документаш, социальни нийсхои, къахьегамах боггIаш бола мах бала беза, яхача социализмана ларде уллача принципагIа доаггIача тайпара. Специалисташта хетар, иштта доазол арахьара дика опыт чоте а лоархIаш, йоаггIаш йола доработка яьчул тIехьагIеи дерригача халкъо шерра йийцачул тIехьагIеи уж проекташ юкъехьоргья СССР Лакхехьарча Советага хьажийтара.

(АПН).

КIаьдлуш вац ветеран

— Лаьтта эгадора, цIенош теркадора чуеттача йоккхийча топашеи бомбашеи — йоах Халухаев Берса Махьмада. — Сийлахь — боккхача Даймехка тIема тIеххьара денош дар. Берлина дукха гаьна доацаш дар тхо. Нейсе яхача додача хийисте тIом беш яр тха иттлагIа артиллерийски корпус. Даггара Берлина йоккхий топаш чуетташ бар тха бIухой. Тхона хьачу а иштта чIоагIа йоккхий топаш еттар фашисташа, бомбаш чуеттар.

ЦIаьхха соцабир цар тхона духьал беш бола тIом. Тхо Берлиннагахьа дIатIадоладелар. Цунна гонахьарча Тельтов канала тIа кхаьчар тхо. Цхьаккха гIар-тата доацаш сатийна яр гонахьа. Шекволаккхаш сатем эттар. Каналал дехьа довла дагахьа цига фуд хьожаш дар тхо.

Цхьан цIеношка хайшар тхо каналал дехьагIа фуд хьажа, зе.

ЗерагIа, хьежарагIа гучадоалаш хIама дацар. ТIаккха пантонашца каналал дехьа бовла болабелар тха бIухой.

Цу ханна бада тIара турмалца каналал дехьа хьежаш вагIар со. Цигахьа хьалхьее болабелар фашисташ. Уж сайна гуча ма баьллинге а сиха команда елар аз этажашка болча разведчикашка тIом дIаболабе аьнна. 45 миллиметр хула йоккхий топаш етта йолайир бIухоша каналал дехьарча фашисташта.

Оарц сиха даьккха доллаше а фашистий кхийра каналал дехьабовлача тха бIухойх цхьабараш боабе. ЛийрхIар кхоачашхилалзар цар. Цхьаккха а кIалхара ца воалийташ берригаш а хIалакбир уж. БIаь совгIа саг вар цига.

Цу тайппара, тха корпусо никъ баьккхар шийна Берлине чуяла. Тха корпус ЦхьоалагIча Украински фронта юкъейодар. Эггара хьалха Берлина чудаьннарех дар тхо — чакхдоаккх Махьмада ший къамаьл.

...Халухаев Махьмад хийнав капитана звани а йолаш Лакхехьарча керттерча командоване резерва ИттлагIча артиллерийски корпуса штаба разведывательни отдела начальника заместитель. Цу хана из вар боккъонца хинна ваьнна советски эпсар. Цо йистеяьккхар Лакхехьара офицерски артиллерийски штабни школа. Из яр тIом бара практически теоретически опыт. Эттача хьалага хьежжа Маькара хила, де дезар сиха кхетаде ховш вар Халухаев Махьмад. Вай эскар Берлине чудала маьрша никъ Iалашбарах цунна елар «Даймехка тIема шоллагIча степена» орден.

— Тахан санна дагадоагIа сона эггара хьалха се тIем тIа этта ди, — яхаш дувц цо. — Из дар 1942 шера бархIлагIча августе, шоатта дийнахьа. Фашисташ Грознена тIакхача гIийрта ха яр из. МагIалбике кхаьчача гитлеровцашта духьал тIом беш дар тхо. Низкъала дар тхогара хьал. МоастагIчун низ боккхагIа бар. Йоккха духьале хилацар оаха окопашкара дIабеча тIемах. Танкаш дукха яр фашисташка. Цар чIоагIа низ бора.

Дукха бIаьхбелар из тIом, дукха боабир шинна а оагIорахьара нах, йохайир, йоагайир техника. ЦIаккха ца хадаш дийнахьа а бус а беш бар тIом. ФуннагIа — моллагIа даь а Грознена, Орджоникидзена тIакхача, уж дIалувца гIертар гитлеровцаш. Чакхдаланзар царна дагалаьттар.

ТIема кхоачам моастагIчул эсалагIа, бале а, чIоагIа бар из эшаве тха бола лоIам, йоккха яр дега чу лаьтта цунцара гоамал, дорх. Фашисташ кхы хьалхашкахьа ца бовлийта са Iодила кийча вар тхох хIаравар. Фашистски танкана шийнакха духьал оттабора вай салтечо, цо унзар воаккхар моастагIчун танкист. Цун легах бувлача оалано лотайора гIаьрхой болата танк.

Кхы меттахьа ца бовлийташ совцабир фашисташ, тIаккха етташ тIехьашка баьхар.

...МагIалбикеи Моздокеи моастагIчох мукъайоаккхаш тIом баьчул тIехьагIа, фашистски гIаьрхоша дIалийца хинна Кубанара Абински, Крымски, Киевски станицаш, Тамань, Темрюк яха моттигаш мукъайоахаш даьча тIемашта юкъе дакъа лаьцар Халухаев Махьмада юххьанцара батарея командир, тIаккха дивизиона штаба начальник а волаш.

1943-чеи 1944-чеи шерашка вай ЦIеча Эскаро меттахьа етташ вохавора, хIалакъвора мохк дIалаца чуванза хинна моастагIа, юха хьайоахар цо ханна дIалийца хинна моттигаш. ТIехьашка бувлаш водача моастагIчо котдувлаш хьалхашка дувлача вай эскара духьал чIоагIаленаш йора, кIийленна хувшар.

Цу тайппара, Польше Висла оалача додача хин йисте йоккха йоацача Сандомир яхача городе йоккха чIоагIало лаьцар фашисташа. Цига вай эскар духьал эттар фашисташта. Ши бутт совгIа ха йоаккхаш бIаьхбелар цига беш лаьтта тIом. Цу тIема юххье денз чакхбалалца дакъа лоацаш хилар Халухаев Махьмад.

Цига гитлеровцаш вай эскаро бохабаьчул тIехьагIа мукъадаха доладир цар дIалийца хинна Европера мехкаш.

Вай республикера воаленна берригача мехка гIоллеи Европа мехкашкеи тIом беш чакхваьлар шийДаьхеи визза вола патриот Халухаев Махьмад, фашистски Германе бIи баьллача Берлине кхаьчар. Цу массанахьа а шийса ца кходеш майра духьал лаьттар моастагIчоа. Иштта из хилара тешал деш да цунна тIем тIа денна совгIаташ. Лакхехьа вай хьоаяьча орденал совгIа Халухаев Махьмада еннай ЦIеча Седкъан орден а. Цунна еннай «Кавказ мукъаьккхарах», «Прага мукъаяккхарах», «Берлин хьалацарах», яха а кхыйола а медалеш. Цунна дукккхаза а кхайкадаьд Лакхехьарча Керттерча командоване баркал.

Сийлахь - боккха Даймехка тIом чакхбаьнначул тIехьагIа Халухаев Махьмад балха вода Московски областа йоккхий станокаш еча Коломенский заводе. Балха а волаш цо йистейоакх финансово - экономически институт. Цу заводе финансово-сбытовой отдела начальник, завода директора заместитель волаш болх бу цо. Ткъаь итт шера вIаштта цу цхьан предприяте болх баьб Махьмада, хьинаре дакъа лаьцад общественни вахара юкъе, боккха болх баьб хьатIакхувча тIехьенна патриотически кхетам луш.

Дукха ха я Халухаев Махьмад пенсе вола. Бакъда, из салаIа цIагIа Iохайнавац. Массаза а къахьегаш хьавоагIа. ХIанз цо «Красный молот» заводе инженер волаш болх бу. Коллективе доккха сий деш, лоархIаш ва Махьмад. Цо шийбалха говзал дIайовзийт къоначa специалисташта. Ше ленински парте член хиларах тарра политически кхетам лу.

Махьмада шийдезал хьалкхебаьб, советски обществана пайдане гIулакх дергдолаш. Цун воккхагIвола воI инженер ва, хIаьта шоллагIвар Петропавловск-Камчатски пароходства капитана заместитель а волаш, моряк ва, кхоалагIвар Советски Эскаре гIулакх деш ва, эпсар а волаш.

ШакIа санна цIена ба Халухаев Махьмада вахара никъ. Цо дерригa шийвахар дIаденнад шийДаьхенна дог цIена гIулакх дара. Из шийДаьхен визза вола патриот ва. Ше сакхетарг хилча денз вай советски обществана пайдане гIулакх деш хьавоагIа из. Цун вахар хьатIакхувча тIехьенна хьокхаме да. Из моастагIа эшаваь Сийлахь - боккхача тIема тIа Котало яьккхарех цаI ва.

Ю. ЧАХКИЕВ.

Перестройка наькъагIа

Юрта сий — юртахочун сий

Наьха хьашташ кхоачашдеча сфере дукхагIа чуоза специалисташ, кулг - говзанчаш, материальни рузкъа — из чулоацам болаш я партеи правительстваи перестройка йолаелча денз тIаийъяь решенеш. Саг, сага фактор, цун вахара, хьашташ хьалхарча плане лоаттаде дезалга хьакхайкадеш чакхъяьлар КПСС XIX Ерригсоюзни конференци а.

Мишта кхетаду - хьогI цу дешай маIан, аьнна, лоацца къамаьл хилар са Назрановски районерча ТIой-Юрта бахача цхьаболча нахаца.

Дийцар тайп - тайпара дар. ХIаьта а хоалуш дар перестройкас шоашта енна паргIато наха дика кхетаелга. Перестройка яха дош мишта кхетаду Iа, аьнна, шийга хьаттача, цхьан воккхача саго аьлар:

— Хьаьнала къа а хьега, дикагIа даха а даха шоашта, з яхалга да-кх.

Кхы нийсагIа ала йиш йоацаш, аьлар, хIана аьлча, цхьабарашта хет шоашта мел эшар а дахьаш хIанзхIанз яхар мо Москвера «Перестройка поезд» кхача езаш санна.

Цул тIехьагIа вахар со юрта Совета исполкоме. Цун председатель — Зурабов Ахьмад — тахан хьалкхийнача кагийча нахах саг ва. Таханарча заманца дувзалуш, хьаькъалца да цо оала дош а. Боккхача плакатни пероца цхьан объекта схема оттаеш вагIар Ахьмад.

— Наха бехкаш доах тхох, — аьлар цо, — баьцадаараш, кхыйола хIама эца Назране е г. Орджоникидзе хIана ухийт оаш тхо, яхаш. Вай юрта хьаелла мегаций цу тайпара рынок?

Дагадаьннад тхо цу хьакъехьа юртарча нахаца, депутаташца, яхаш дувцар председатела дIахо. Да а да из пайдане хIама. Шоай бешамашка тайп - тайпара баьцадаараш кхеде болалургба нах, совдаьннараш цига дохкаргдолаш, шура, даьтта, фуъ а цига хьоргда. Лоацца аьлча, района центра гаьна уллача тха юрта эш-кх из. Цудухьа из гIулакх вIаштIехьдаккха тохаденнад тхо. Цул-совгIа, харжархоша тхона денна наказ а да цу хьакъехьа. Рынок хургйола моттиг а лехай оаха, хIанз райисполкоме фу оал а хьежа, болх дIаболабе мара ца безаш.

Иштта нахага ладувгIаш, царца дагабоалаш, царна фу эш хьожаш, юрт хозъеш, тоаеш, цун социальни суртсибат хувцаш хьабоагIа цигара депутаташ. Застойни ханашка а шоашта дулур хьадора цар. ХIаьта перестройка шерашка-м дуккха дикагIа, паргIатагIа дIабода из болх. Юха дийнъяла йолаенкай йицлуча дIакхаьча хинна белхи белга, кхыйола наха шоайла дIа-хьа гIо - новкъостал деш йола традицеш. БIаь гаргга бIаьха а лоаца а никъ ба юрта, бакъда цар тIа хоттала чарх лувжа езаргйола моттиг карайоагIаргьяц шоана. Дерригаш а тIоцажагIаца къаьла да уж. ХIаьта цига дIахар хIама ца эшшаш дерригa а цу вай бийцача «белхи» хьакъ а да. «Воашта эша хIама — воаш хьадергда вай!» — иштта я ТIойюртахой хIанзара девиз.

— ГIо вай, хьажа вай юртарча соцкультбыта фусамашка, — аз аьлча:

— Цхьа ди тоъаргдац вайна цу гIулакха, — аьнна председатель велавелча, цо бегаш бу мотташ вар со. Бакъда, тхоаш наькъа даьлча хайра уж дешаш кIала кIийле йолаш хинналга. Цкъа-лета, юрт ше а йоккха я (7620 саг вах укхаза), шозлагI-лета, соцкультбыта объекташ цхьайолча моттигашка санна цхьан улица тIа, цхьан метте кхотаяь а яц. Юрта эгIа-магIа, дехьа-сехьа халъяьй уж, махулла наха юхехьа хургйолаш. Цу тIа кIезига а яц. 20 совгIа я уж укхаза.

Керда еттача маькха хьадж хьаетталу цхьан улице. Дукха ха йоаццаш укхаза болх бе йолаеннача пекарнера ух из.Фуъа беле бос бола йоккхий йIайха лавашаш, герга маькхаш хьааракхухь цу чура наха.

— Уж йохка аьнна лаьрхIа хьайийлла ларек я, — аьлар соцарча председатела. — ХIаьта бригадашка, фермашка а дIакхухь уж йIайха йоллаш. ХьалхагIа хала хьувзар совхоза снабженцаш маьнх эца Назране транспорт хехкаш. Цул совгIа, наха болх бе моттигаш а я цу пекарне. 10 саг ва цу чу къахьегаш.

Наха чIоагIа эшаш йола уж зIамига а йоккха а соцкультбыта объекташ хьаеллаш шолха декхар кхоачашлу юртсовето: цкъа-лета, бахача наьха хьашташ кхоачаш а ду, шозлагI-лета юртара къахьегама ресурсаш производствана юкъе а увз.

Иштта дукха болхлой дIанийцаб укхаза кхыча кердача соцкультбыта объекташа а. Масала, наьха машинашта ремонт еча кердача техстанце —4 саг ва болх беш, акушерско - фельдшерски пункте — 4 саг (участкови больница ца тоъандаь керда хьалъяьй укхаза из а), берий беша а (из а керда я) — 10 саг, тоа а яь, шеръьча барзкъаш тегача цехе — 200 саг (хьалхагIа 100 саг мара вацар цу чу къахьегаш), бане — 2 саг цул дикагIа яр лаха хала да района кхыча юрташка...

Цхьан - шин сага болх бе моттиг хьайоалаш а хуле, хIаьта цар хьаду хIама, гIулакх наха эшаш а дале — вIалла ца къахкаш бытовой объект хьаелл укхаза.

— Коа-картара хьайба цамогаш хилча, совхозера «доахана» лораш лохаш хала хьувз тхо, йоахар наха, дукха ха йоаццаш хинача цхьан сходе, — аьлар цо кердача ветпункте тхо долхаш. — Специалисташ сиха корабир. Помещени а корайир. ХIанз юртара Iулаш хьаллехкача моттигагьна йоаццаш хьайийлла болх беш башха ветпункт я кхо лор а волаш.

Укх тIеххьарча хана хьайийлла массехк тайп-тайпара кооперативаш а я юрта болх беш: «Ритуал» (ритуальни хIамаш еш) «Эрзе» (къаман кухнера дaараш кийчду кафе-столови), кхыяраш.

Боккхий бараш а кагий бараш а юкъеувз, укхаза юрта эша хIама хьадара. Кастта газеташ тIа ювцаш хозаргья шоана дешархой кооператив а. ХIанз мара дIаболабаьбац дешархоша из болх. ЦIи тилла кхийнадац цар шоай хургйолча кооперативах. Из хургья юкъерча № 2 йолча школа коа. ХIангалца даьсса илла ши-кхо гектар хиллала долча доаккхача коара лаьтта школана пайда ца беш иллад. Шийтайпара зIамига кооперативни опытни «совхоз йилла лерхI цу тIа бераша. Шоай «директор» а «агроном» а, хIаьта кхыйола службаш а йолаш. Цул совгIа, шоай «40 лет Октября» яхача совхозо а лургда дешархошта кхашкара лаьтташ, техника, дIаде фу, удобренеш. ХIанз цу гIулакха дагабоалаш а проекташ увттаеш а ба укхаза.

— Дешархой кооператив вIашагIйоллара гIулакх юрта Совета исполкомо шийна хьатIанийцар — аьлар Ахьмада. — ХIана аьлча школа шийниз хургбац из дош чакхдаккха.

Вай лакхехьа аьннача тайпара, хIара укхаза хьадеш дола хIама — балха оттаве везача сагаца дувзадале хул. Шоай юртара хIара замига а воккха а саг фу деш ва, фу эшаш ва, ца могаш вар малав, болх бе могаргдар малав хов юртсовете. Хов — царех хIараваp мичахьа, фу деш ва. Укх шера I-ча августе укх тайпара дар укхаза цу хьакъехьа дола сурт: дешархой 1792, царех 163 — тай-тайпарча техникумашка, вузашка деша вагIа, школе даха ха йоаца бераш — 1248, болх бе йиш йола нах 4084 саг, пенсионераш — 475, царех наьха бIарг, гIулакх эшаш, кIалбиса инвалидаш — 11 саг. Верригa вай лакхехьа аьннача тайпара — 7620 саг.

ХIаьта а, хIанзарчоа вайна дагайоаллар я болх бе ха йолча наьха список хьахьокхаш йола цифра — 4084. Хьожаргда вай царех юрта а хIаьта кхычахьа а болх беш массав; балха боацаш мелаб. 1200 саг укхазарча совхоза производстве ва къахьегаш. Юртарча тайп-тайпарча учрежденешка, организацешка, дешара заведенешка (школашка, почте, торговле, медицине, бытовой гIулакхаш деча, кхыча моттигашка) къахьегаш 1961 саг ва, 500 бераш дола нестий совхозе сезонни балхаш деш ба, 327 саг гаьнна балхашка дIахьа вахав, цхьаннахьа а балха воацаш — 60 саг ва, Iохайша-м уж а багIац. Цхьацца хIама хьаду цар. ХIаьта а балха ца хилча тайп-тайпара хул цар наькъаш. Царех хьахул тунеядцаш базархо, зуламхо. Цудухьа дагабоахк уж юртсовета.

Юрта юкъара гIулакх кхоачашдеча оарцагIбала нах а ба укхаза. Низ болаш а влияни чIоагIа йолаш а я юртарча депутатий (65 саг ва уж) штаб а цун актив а. АргIанара сесси е исполкома заседани хиларга хьежжа а ца багIаш касткаста вIашагIбетталу юртсовете эггара фийлагIбола депутаташ КПСС обкома бюро член, Социалистически Къахьегама Турпалхо совхоза звеньевой Б. Кодзоев, юртарча бане заведующи, халкъа тIахьожамхой группа председатель Т. Евкурова, совхоза керттера агроном М. Чумаков, активисташ — тIема а къахьегама а ветеранаш Х. Арчаков, М. Албаков, дукха кхыбараш. Дукха эргалонаш, хувцамаш хулаш доагIа юрта цар телача предложенеех а цар хьалхаленца а.

— Иштта шоай юртах дог а лазаш, шоашта эшар шоай кулгашца ,шоай хьинарца хьаде гIертача наха гIо-новкъостал де а дог доагIа, — аьлар райисполкома председатела заместитела Х. Батыжева. — ХIана аьлча, тхона хов цу юрта оаха дIахийца хIара сом наха эшача гIулакха дIагIоргдолга а пайдане хIама хьа ца деш цигарча кассе из дувха улларгдоацалга а.

Лоаца аьлча, шийюрт, ше ваха моттиг, улица — шийцIа, шийков-карт мо езаш хила веза хIара саг. Юрта сий — юртахочун сий. Иштта лаьрхIад из гIулакх вай даьша.

ШоллагIа дола письмо вай яздергда СурхотIара. Ховргда вайна тIойюртхой опыт цига дIакхоач - кхачац.

М. ЗАНГИЕВ.

Школьни реформа — массане юкъара гIулакх

ХЬЕХАРХОИ ПЕРЕСТРОЙКЕИ

Социализм — гуманизма, социальни нийсхон строй, лакха культурен морали йола, мадарра халкъа Iаьдали дерригача къамийн халкъийн цхьатарра бокъо йола строй хулга лов вайна социализм. XIX Ерригсоюзни партийни конференце мааллара социализм кердайоккхилга, перестройка елга вIаштIехьдаргдац Iилманга, образованега, ерригача культурага гIолла общества интеллектуальни, духовни низ мамогга хьинарегIа оарцагIа ца боаккхе. ХIаьта вай цхьаккха а шеко яц школана перестройка ца йича, общество дикагIча оагIорахьара кердайоаккхалург ца хиларах. Школа вахаре хувюамий, кердадарий ха я. ТIаккха, массаза хулаш махиллара, кердачоа низкъало а цунна дукха духьаленаш а хул. Тха, школай директорий, чIоагIа терко тIаозаш да финансово - боахама балха дешаш. ХIаьта массарел а дукккагIа къаьстта уж къоастадеча хана манийслой вайна къаьнара догматически подходаш, бIаргаш дIа а къайла, инструкце алапа карадаха дезаш, доши гIулакхи цхьатарра доацаш йола моттигаш.

Масала, тхона тIачIоагIъяьча базови предприятейх керттеръяр я Грозэнерго ТЭЦ-3 (директор В. Д. Жижин). Договор еча хана Iимерза, дика тIанийцар цо тхо. Ша меттахьа баьннаб-кх, аьнна хийттар тхона. Бакъда ремонт еча практически гIулакхаш хьаде дезача дIатIакхаьчача — сантехникаш а, электрикаш а, гIишлонхой а бац, гIишлон материалаш а яц. ТIаккха базови предприятена могаду аз мебелах йолча счетагIа мах дIабала. Директор раьза хул. Хозача почеркаца IотIаязду счета тIа «Бух, перечислени е», аьле. Амма, Грозэнерго бухгалтери, къаьстта керттера бухгалтер духьалавоал «тхога ахча дац, планал совгIа беш пайда бац, иштта кхыдIаходараш», аьле. ТIаккха бюрократизма система дIаюха хьайна ялалехьа базе мебелах ах а йисанзар. Предприяте цхьа сом а даланзар цунах.

Цхьаькха масал а доаладергда аз. Цу базови предприятеца вар со школана оформлени йитара хьакъехьа переговораш еш а. Юха а директора дош лу цунга дIадодар хьадала. Смета а художественни фонда договор а оттайий, новкъост В. Д. Жижин волча вода со. Цо, массаза санна, бухгалтере вохийт. ТIаккха бухгалтери дагайоал инструкцех хьалвизза вагIача Андрей Ефимовичаца. Юха а из. кхесторг дIадолалу. Оаш уйла ел, зехьа боабаь бутт директора сен маьха ба. ТIаккха мел ха я базови предприятеца договор еш, цул тIехьагIа договорни декхараш кхоачашдайта гIерташ йоаьяр. Бухсоцаш хьахиннар — цхьаккха а пункт кхоачаш ца яр да. Кердадар, хано дIадехар дIатIаэца ца тугаш болча наха мика ханналца бахьалргал еттаргья дIахьалхашкаахара. ХIаьта тхона, школай директорашта, мел духьала латтаргда боарам боаццаш доккхагIа хинна волокитайн бехктокхамал ца хиларан пенаш?

Партконференце делегаташа маяххара, базови предприятейх школаш тийша хулга цIендаь дIадаккха а деза. ХIаьта школашта базови предприятеша хьахьожадаь ахча №№ 3, 12, 16 йолча тха статьяш тIа дIатIадахийта а деза. Оаха оахош дIаюха хьежадергда из, тIаккха цо мукъабоахаргба школай кулгалхой зехьа ха йоаярах. Школашеи базови предприятешеи цхьана леладеча гIулакхашкара духхьал бераштa дешар хьехаран кхетам баларан дешаш мара ца дуташ, вожаш дIадаха деза.

Тха тхой балха а дукха ха йоае езаш хул тхо. Массаза а цхьацца лаха, чакхдаккха, тоаде дезаш хул. ХIаьта тха балха тIа керттердар творчески болх беш бола хьехархой цахаддаш хьаллоацилга, коллективе лехамий, эксперимента атмосфера хьакхоллилга, вIаши гIулакхаш леладара педагогика дегIакхувлилгеи йIаьхийгIа елгеи мадий. Боахама проблемех директор мукъавалийта везаш йола ха хатIаэтта дукха ха я, кIоаргга уйла а яь цIенхаштта долча де дезаращца уж къеста а еш. Масала, РОНО балха юкъе йоалае еза ХЭК услугаш. Санузел ехача — ХЭК специалисташ хьа а бнийхе, тоаяйта мара езац, иштта, кхыдараш а да.

БIарччача шера 300 дешархо дешаш, бIаь гаргга болхлой болх беш болча, кхо километр гаргга теплофикаци, иштта канализаци, 20 гаргга санузелаш, 500 гаргга сантехнически прибораш, душевойш, иштта кхыяраш йолча школашка - интернаташка сантехникаш бац. 2500 сердал луш йола прибораш, столовеи котельнеи итташ электрически моторaш долча интернаташка штатни расписанегIа электрик вац. «Кадрови, финансово - боахама балха дешаш къестадечара просвещене учреждений кулгалхой бокъонаш шеръярах» соахка ноябрь бетта СССР просвещене Министерства инструктивни письмо хиннадале а, хьалха санна хала долаш дус лакхехьа дийца дешаш къестаделга. Кхыйола участкаш мел а еш, техперсонала чотагIа электрики сантехники лелаве везаш хул школа директор. ТIаккха 80 сом мара доацача техничка алапегIа сантехникали электрикали ва раьза мала хул? ДукхагIдолча даькъе уж хул е болх бе безам боацараш е пенсионераш, уж цхьанна хIаман пайдана а бац. Цар талмастта, бе-башха а боацаш болх лелабар бахьан долаш, электробоахам хIалакбу.

Интерната боахама хьашташ кхоачашдара цхьа мухь кхухьа машени автобуси эш. Школен транспорт къаьнара, тишъенна, хIара денна йохащ я. Транспорт ха хилча, кулгаш доацаш санна вус — хIара денна продукташ хьакхахьа, хозтовараш дIа-юха кхахьа, дешархой производственни практикагIа, экскурсе, кхувла, иштта кхы дIахо гIулакхаш де дезаш хул. Эггара кIезигагIа дийзача а 500 литр бензин эш школана бетта, хIаьта тхона хьалур 150 литр да. ТIаккха болх мишта бе беза оаха?

Дукха ха я школай столовеш столовей тресте, школай котельнеш — гортеплосете дIачуяхийта хила еза. ХIаьта хIанз школа директор котельне директор а, столовен директор а, мастерской заведующи а ва. вешта аьлча, цо ца деш хIама дац, бакъда ше де декхарийла вола педагогически гIулакхаш де ха а низ а кIезига бус цунга.

Лоацца аьлча, хIама ца деш лелараш мел лечкъа беза шоай хьинар а низ а ца кхобеш къахьегараштa тIехьашка (укхаза аз бувцараш ба базови предприятей викалаш). Школана перестройка юлургъяц тхо, хьехархой, царех тийша бараша, учительствоцара шоай потребительски гIулакхаш ца хувце: Школашта эшачар йоакхо яь ца Iеш, хьехархой мукъа ха хилара, царна салаIара цIеношкеи санаторешкеи путевкаш телара а йоакхо е езар. Хьехархой таро яц кхыметтел бетта цкъа шийх маьхагIа дулх, котам, кхыйола продукташ эца.

ХIанз кIеззига демократех аргда аз. Вайна махарра сеца лаьттача хаьо негативни явленеш хьахилийтай советски наьха цхьадолча даькъан психологе. Советски интеллигенце педагогически эталонах а хьокхаденнад из. Из теша хала долаш хIама дале а, хьехархошта юкъе хьахиннаб приспособленцаши иждивенцаши. Уж ба маярра йола социалистически демократи шоай тайпара, оаха мел даьр мегаргда, яхаш кхетаераш. Цхьайолча хана цар коллективе дукха гулалудер дейна лелараш, йоахараш дувцараш, демагогаш. ВIашагI а кхийтта шоай хьагI бахьан долаш тIом болабу цар кулгалхошца а цIена болх хьабе гIертарашца а. Цудухьа сагагара гIалат доалий хьежаш, уж гIалаташ, ца ховш нийсденнараш гуладу, нагахь санна шоаш моастагIий лерхIарашкара кхы доккхагIдар гучадаьлча, деррига хьавIашагIа а теха лакхехьа латтача организацешка леткъар духьа. Из деррига а демократе байракха кIал ду, гласностах пайда а эцаш, тIахьехамаш а деш. ХIаман сагота боаца уж «хьехархойи» «воспитателаши» бакъдолчун тIехьара къовсамхой, школай кулгалхой Iазапах нах лорабе гIертараш шоаш ба моттийта гIерт.

Ма могга къахьегаш бола, педагогически культура йола хьехархой кулгалхошта несел дергаш лоархI. Цу вай бувцараша лерхIар цаI мара дац — кулгалхой, общественни организацеш, коллектива болх нийрчабаккха, бIехбе гIерт уж. ХIаьта, бухсоцаш, шоаш болх хьа ца бе а гIерт, хIана аьлча, лакхехьа латтача организацеша кулгалхошта, партийнии профсоюзнии организацешта цахаддаш проверкаш ешше а, урокашка кийчо, кхетам балара мероприятеш ца еш, классал арахьара болх, кружокаш чакх ца йоахаш лела йиш ма хулий цар. Цул совгIа доацар дийцад аьнна суд а яц. хIана аьлча, цхьадар тарлуш хул. Атта децнй царна иштта баха?

Иштта цу ремесленникаша демократи кхетаяц ший лоIамагIа творчески педагогически лехамаш де, дикачун кердачун хьалхалатта таро хиларах тарра, цар из кхетаю администрацена чухьелха безаш санна. Уж деррига а ремесленникаш духьалбовла тарлу хьалхалаттача, творчески къахьегача хьехархошта, шоашта моггача тайпара тIехьарбараш бIехбе а гIертаргба, бе-башха доацаш, фуннагIа, аьнна а. ТIаккха цхьа барт болча къахьегама коллектива меттел хьахул педагогий цахаддаш бола, лакхехьа латта организацеш юкъе а кхувлаш, бола къовсам. Цунца дувзаденна ала безам ба са — демократех-м пайда эца а ха деза.

Цудухьа цига кхетама процесс йодача, маярра йола социализм хьаяра кадраш кийчъеча школа кулгалхочоа бокъо яла еза кхетам балара гIулакха зе деш бола педагогически болхлой дIабаха а кхыбараш хьанйбе а. Из бокъо юридически чIоагIъяь хила еза.

Демократи дегIаярца цхьана кхы а дукхагIа чIоагIъяла еза дисциплина. Цкъа санна, дуккказа а хьехархой жалобаш тахка езаш моттигаш нийсъенний, амма царех цхьаккха а бакъхиннаяц. Мадарра аьлча, творчески къахьегаш воаллача хьехархочоа дага а дохаргдац уж тайпа хIамаш леладе.

Къахьегама коллективах лаьца аьлча, дешар хьехаран кхетам баларан деррига чура дешаш, масала, пхе дийнахьа болх белга е методически ди оттаделга, программа сахьаташта екъилга, кхыдараш, ше къестаде хьехархочоа бокъо ялара тIехьа ва со. Иштта ца хуле школана реформа юлургъяц.

Лакхехьа яздаьр Iодийшача хетадала тарлу, цу школера хьалаш дика дац-кх, аьнна. Из иштта дац. Тха школа материальни база дика я. бакъда педагогаша хьинар а шоай ха а кхо ца еш хьийгача къих хьахинна я. Шоай хаи низи ца кхобеш, кхыметтел гаьнарча юрташка а ухаш, дешара-кхетам балара процесса дикал хIара денна лакхъеш уж хьабахкаро хьаьй, дешархой знанеш а. ХIаьта аз дувцар ерригача школашта доагIаш да.

ХIанз керда дешара шу хьатIакхоачаш латт. Цудухьа хIара хьехархо цахаддаш ший боарам лакхбеш, кердача политически, педагогически мышленега кхача, духовни, культурни хьакъехьа эргаваьнна, тоавала гIерташ хилар лов сона.

Р. ГАЙТУКИЕВ,
г. Грознерча № 2 йолча школа - интерната директор, СССР халкъа образоване отличник, НГIАССР школай заслуженни хьехархо.

ТАТАРСКИ АССР. «Прис» яхача советско-американски предприяте приборий хьалхара парти хьаяьй.

Американски лицензегIа хьаеш йола продукци химически нефтехимически промышленноста технологически процессашта автоматизаци яра лаьрхIа я. «Прис» микропроцессорни техника арахецара специализаци еча «Комбасчен Инжиниринг Инкорпорейтед» яхача фирмаца яьча контрактагIа тIа хьаяьй.

Цхьана хьаяь предприяти дегIакхувлара керттерча принципагIа дIаехкача продукцех пайда хьахиларга хьежжа мощносташ алсамъяха лаьрхIад.

СУРТА ТIА: директора заместитель Д. Люисен (аьтехьа) электрониках вола советски специалист В. Ташкиновен.

М. МЕДВЕДЕВА сурт. (ТАСС фотохроника).

НАЬХА ФУТТАРОЙНА САННА

Дукха ха яр Сунженски района Галашкен Мужечен бахача наха шоай юрташкара никъ асфальт а буллаш тоабарга дог доаха. Цар юрташка гIолла чакхбоалаш бола цаI мара боаца никъ, догIаш дийлхача хоттах а екъа ха латтача хана демах а хьалбизе хул. Цу тIа гIолла мара гIолга дац юрта цхьаннахьа а дIа-хьа. Из бахьан долаш школе уха бераш цIена барзкъа тIадувха йиш йолаш дац, йитта хIамаш йокъаялийта, аьнна, коа хIама хьалъолла йиш йолаш бац истий.

— Тхоай-юрта-гIолла-чакхбоала никъ асфальт а билла тоабарах лаьца дола дош бахача наьха сходашка а, хоржамаш хулача хана а, вешта района кулгалхошта хьалхашка а оаха дувца увттаду ткъаь итт шу да, — йоах ноаноша-турпалаша, Мужеча бахача, иттнегара дийттанега кхаччалца бераш кхедаьча Гандарова Аьсета, Далиева Гошмоахас, Богатырева Любас, Чапанова Тамарас, Долгиева Совдата, Балаева Маде, Багаева Лайлас, иштта кхы дуккхабараш.

Юххера а укх шера Сунженски наькъаш тоадеча гIишлон управлене болхлоша никъ билла лаьрхIар Мужеча. Дуккхача наха дехарца, из никъ хьалхагIа шин юртах чакхбоалаш биллийта оттадаьдар, тIаккха юртал ара а баьккха Оалкама из гIоргболаш. Цу шинна а юрта бахача наьха футтаройна санна, (ховш дац из футтаре фу бахьан долаш ю) Галашка юрта йистера Мужечегахьа хьалбуллаш латт асфальт Сунженски ДРСУ болхлоша.

— Цхьа километр хиллал билла баьннаб из, кхы а цаIи ахи километр биллача соцабергба оаха болх, — йоах никъ булларaша, — хIана аьлча, шиъи ахи километра лаьрхIа мара дац цу гIулакха хьахийца ахча.

ХIаьта Галашкара Мужеча кхаччалца пхи километр гаргга юкъ ма йоалли. Вешта аьлча, ах никъ укх шера биллача, юхебисар миччa хана, ахча хилча булларгба. ТIаккха дикагIа дацар наьха хьашташ кхоачаш а деш, юрта из биллача. ГIаьххьа Мужеча юрта юкъе биллал бар из. Из ма дарий цигача бахача наха дехаш хиннар а. ДРСУ болхлой из гIалат гуш саг вац-те района кулгалхошта юкъе?

С. ШАДИЕВ,
Нохч-ГIалгIай книжни издательства редактор, СССР журналистий Союза член.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

СУРТА ТIА: Сеула улицашка — 1988 шера ахканара олимпиада чакхъяккхар белгалъяьча моттиге.

В. КУЧКО сурт. (ТАСС).

Эскар революци лорае кийча да

Тхо ораш доахкача воча наькъа тIа гIолла Кабула пригороде гIолла чакхдаьле афгански эскара доакъош латтача, цунца командоса десантно - штурмови бригада латтача районе чудоалл. Анвар Мухаммед сона 1987 шера денз вовз. Из капитан, цхьан подразделенена кулгалдеш ва. ДIа-хьа моаршал, дахар-денар хьатттачул тIехьагIа со цунга службах дола хаттараш де волавелар.

— Тхо тIом беча районашкара практически арадовлац, — йоах А. Мухаммеда, — тхо цхьан провинцера кхыча провинце дIа-хьа кхувс. Афганистанера советски эскар арадаккха доладарца цхьацца районашкара хьал цIаьхха телхар. Герзаца Iалашъяь йола афгански оппозици ше афгански эскара духхьал отта могаргдолаш йолга хьахьокха гIерт. Цхьабакъда, из «муджахеддиний» вIаштIехьдалац — оаха толаме духьале ю царна.

— ХIаьта афгански эскарерча кагирхошта дIахо Афганистанера событеш мишта дегIаухаргйолаш санна хет? — хет аз юхе гIолла тIехьвоалача салтечунга.

— Советски тIемахой - интернационалисташца цхьана, — йоах мугIарерча салтечо Асадулла Фронтана, — дуккхача шерашка латтача тIема бала ловча эскарерча кагирхоша, чIоагIа раьза болаш тIанийцар Афганистана хьакъехьарча женевски соглашенешта кулгаш яздар. Тхоах дуккхагIбараш тешаш бар кастта Афганистане машар оттаргболгах. Цхьабакъда Пакистан юкъегIерт, цунца тха бехкагIа доацаш женевски соглашенеш йохаю. Цхьабакъда, хIанз тхога тIема гIулакхаш толаме чакхдахаран Афганистан ший лоIаме хилар лорадаран мел эшар да. Бакъда керттердар — оаха советски бIухошкара дукха хIама Iомадаьд, хIаьта хIанз цар тIема опыт оаха толаме юкъекхувл. ЛоархIаме да кхыдар а. Укх дерригача шерашка оаха чIоагIа хала къовсам лоаттабу. Паччахьалкхено дукха низ боабаьб. ХIаьта оаха из деррига ла а лайра революци лора а ю — афганцашта экономически даькъе чIоагIа новкъостал деча советски наха хьаллацар бахьан долаш. ДIахо болх беш я СССР новкъосталца хьалъяь фабрикаш, заводаш, элеткростанцеш. Аз дуккхаза дакъа лийцад советски наха гIонна яйта хIамаш шоай даймехка цIабоагIача афгански беженцашта, кишлакашка бахача наха дIа-хьа екъалга. Уж товараш кхаьчача наьха чIоагIа дог-гIоздоалар. ТIемо доккха зе даьча наха дика кхетаду Советски Союз шоай вахар аттача даккха гIерталга.

...Из вIашагIкхетар хиннача шоллагIча дийнахьа сона хайра Асадулла Фронтан гIулакх деш вола капитана Анвар Мухаммеда подразделени юха а операце яхалга.

Борис ГАН, АПН соб. корр.

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

АТТА БОАЦА НИКЪ ЮКЪЕ КХАЬЧАЧА ХАНА

Селханара 15 август моллагIдар санна оршот ди дацар. Цу дийнахьа Женевски соглашенешка хьежжа Афгански правительства дехарагIа 1979 шу чакхдоаллаш цига чубига хиннача советски бIун ограниченни контингента доакъоех ахаш Афганистанера арадаьха даьннад. Практически лаьрхIача республика 30 провинцех 25 провинцера бIу арабаьккха баьннаб. Афгански къулбехье вайбарех цхьа салте вац хIанз. Арадаха доладаьд советски бIун доакъош Кабулера. Эн-би-си яхача американски телекомпане из тIехьара событи лаьрхIай «Советски Союзо баьккха боккха гIа» санна. «Афганистанера тIом чакхбоалаш латт, — аьннад телекомпане ведущи волчо, — цхьабакъда из чакхбоала ха хIанз а гаьна я».

Американски телекомментатора аьннача цу дешаша хьахьекхар мел чоалхане да хIанз Афганистанеи цунна гонахьеи отташ латта хьал.

Советски бIун ах контингент араяккхар — из ба а ба Советски Союза оагIонгахьара баьккха боккха гIа, хIана аьлча Женевски договоренносташа ма яххара из боландаь. Бакъда Женевски соглашенешта юкъе дакъалоацаш болча кхычарех из оалалургдац.

Цул совгIа, соглашенешта кIал кулг яздаьча Пакистано, уж гIожагIча тайпара телхаю, дуккхача наха хьалхашка ше денна дош доха а деш. Ший хана военни переворот а яь Iаьдала керте эттача инарала Зия-уль-Хака режимо, гуш ма хиллара, лерхI тIема наькъагIа контреволюце экстремистски группировкаш Афганистана Iаьдала керте оттае. Кхыча тайпара мишта кхетадергда Пакистана территоре тIара хIанз Афганистане хьачуухийташ латта герз, тIема кхоачам, мугIарерча афганцашта валари зулами тахан дахьаш бола, лаьрхIача централашка пакистанскии кхыча мехкийн инструктораша кийчбаь бола диверсанташ Афганистане чулехкилга? Женевски соглашенеш йолаше а, ма дарра аьлча, Пакистане тахан а дIахо болх беш я лоалахарча мехка чурча гIулакхашта юкъегIертара механизм. Исламабадо, цу даькъе пакистански режимана керте латтачо ше «котало яккхалца тIом бе», яхаш гуччахьа чухехк экстремистски уйла йола афгански оппозици. Цунца цхьана могаю дунен халкъашта юкъера терроризм. Духхьал из да, къамаш барта доаладара эггара хьалха Кабуло чакхйоаккхаш йола политикеи СССР конструктивни позици бахьан долаш дIаболабаь Афганистане машар хьабара наькъа духьале еш дар.

Цхьабакъда из бухбоацаш хила йиш йолаш хIама дац, хIана аьлча тIаккха Женеве дIайолаяь процесс цхьаккха дош доацар хинна дIаоттаргъяр. Духхьал из бахьан долаш да СССР-о, мохк-гарант ше хиларах тарра, Женевски соглашеней лоархIам кхетабайта таро луш бола гIа баккханза ше яргйоацаш йолга хьалхадаккхар. Цунна а афгански правительствана а корадоагIаргда Афганистана республика чурча гIулакхашта тIехь - тIехьагIа дуккагIа чугIертара духьалаоттаде хIама.

НИЙСА УЙЛА КОТЪЯЛАР

БархI шу хьалха ше болабелча денз ирано-иракски тIема 1200 километр йIаьхача фронте эггара хьалха сайцай артиллерийски залпаш, наьха сатем боабац фегара тревога еш Iехача сирена, сийрда электрически сердал сегай Багдаден Тегеранеи улицашка. Укх шера 20 августа официальни дIадоладала дезаш дола ООН Генеральни секретара П. де Куэльяра дIакхайкадаь а дола Иранаи Иракаи юкъера тIом соцабарах шоаш гIадбаха хилар къайла хьош бац иракцаш санна иранцаш а. Багдада, иракски кхыча городий улицашка арабаьннаб белабенна, дегаш гIоздаьнна бола дуккха нах, мехка дIакхайкадаьд кхаь дийнахьара къаман юкъара цIей. Тегерана радиос хьакхайкаьй Ирана президента С. А. Хоменен «бархI шера латта тIом, хетаргахьа, чакхбоалаш латт», аьнна яь заявлени.

ВIаши тIом беш болча шинна а мехка кулгалхой раьза а болаш тIанийца из решени раьза болаш хьаллаьцай Iарбий дунен тIа а регионa мехкашка а. Саудовски Араве кхыча мехкашцарча гIулакхий министра принца Сауд аль-Фейсала Ирана а Ирака а кулгалхошка моаршала письмо дахьийтад тIом соцабарцеи шин мехка викалашта юкъе юкъарчал доацаш переговораш дIайоладаларцеи дувзаденна. Цо аьннад цунах машара наькъагIа баьккха «хьалхара гIа» ба из, аьнна. Кувейта амира шейха Джабер аль-Ахмеда аль-Джабера ас-Сабаха дIакхайкадаьд ирано - иракски фронте тIом соцабарца дувзаденна мехка 11 августа цIей чакхдаккхар. Турце ухийташ лаьтта тIом соцабара хьакъехьара соглашени кхоачашъяра моллагIа гIулакх де ше кийча хилар.

Иштта, реально мел эшар даь даьннад шоллагIа дунен тIом чакхбаьнначул тIехьагIа цхьаккха а бахьан доацаш эггара дукхагIа цIий Iоухийташ лаьтта тIом соцабара. Цу тIем тIа миллион совгIа нах боабаьб, хинна материальни зе 400 миллиард долларал дукхагIа да.

Нийсхонца а чIоагIа а машар барга бодача новкъа дIахо боаккхаш бола гIа хила беза, ООН Генеральни секретара Перес де Куэльяра ма аллара, 25 августа Женеве ООН-а тIахьожам а болаш дIайолае лаьрхIа йола Иранеи Иракеи викалашта юкъера переговораш. Дог даха доагIа уж переговораш йолча хана хьаькъал котдаларгеи оагIонашта юкъе латта къовсам дIабаккха иранцки санна иракски а халкъий хьашташта зе а доацаш дов дIахоададе могаргхиларга.

Вай мохк юххьанца денз тIехьа хиннаб Иранаи Иракаи юкъера къовсаме дешаш машара средствашца, арахьара юкъегIертилга дIа а даьккха, духхьал вIашагI а беттaлуш къоастадара. Событеша шоаш хьа а хьекхар, кхыча машар безаш долча мехкаша а хьаллоацаш бола из никъ нийса болга. Ала йиш йолаш да, тахан ООН Устава тIара принципаш, нийса уйла котъяьннай, аьнна.

АФРИКА КЪУЛБЕХЬЕ: ШОД ХЬАБАСТА

Боккха лоархIам бола событи санна лерхI дунен общественносто Африка къулбехьара хьал тоадара хьакъехьарча переговорашка Анголана, Кубана, ЮАР-а, США-на юкъе баь барт. Цу йиъ паччахьалкхен столицашка цхьан ханна дIакхайкаьй цхьана яь заявлени, хIаьта цу дийнахьа, 8 августа, Анголе кхоачашъе йолаяьй тIом соцабара хьакъехьара соглашени, цул тIехьагIа ши ди кхы даьлча къулбаафрикански бIу Анголера арабаккха а болабаьб.

Африка къулбехье — из проблемай бIарчча орг ба. Царех цаI — ЮАР бIуно законагIа доацаш оккупаци яь Намиби. Биъ мехка юкъерча переговорашка дакъалоацаш хиннараша барт баьб ООН Кхерамзлен Совета 435-гIча резолюцега хьежжа ший лоIаме хиларга йоалилга Намибена. Iалашдара хиланза баргбоацача новкъа лерраг Iа гIа баккхара хьакъехьа. Уж раьза хиннаб ООН Генеральни секретара рекомендаци яла, укх шера 1 ноябре денз из резолюци кхоачашъе йолае, аьнна. Намибе проблема къоастаярах дикка боккхача боараме тийша ба бIарчча хьанийцача Африка къулбехьа машар оттабелга.

Шоай оагIонгахьара Анголан Кубан чIоагIъяьй, этапегIа а цIенбаь а Куба бIу Анголера арабаккхара массе а оагIонашта гIойле йолча тайпара оттаь график а чулоацаш йолча соглашенена кIал кулгаш яздарах йола решени.

ОагIонаша могадир иштта тешам чIоагIбара, тIема конфронтаци хилара бола кхерам кIезигбара, переговораш толаме чакхъяхара эшаш дола хьалаш регионе хьадара тIадерзадаь дола практически гIулакхаш.

Биъ мехка юкъерча переговорий тIехьа тIайоагIа раунд — хIанз яр лакхехьарча гIулакхаш тIарча официальни наьха боараме — 22 августал тIехьагIа чакхъяккха лаьрхIад.

Цу тайппара, духхьал цхьан Анголе а 60 эзар совгIа саг вийна йола из чIоаггIа гаьнъяьнна йола регионалыни конфликт юххера а къаста мегаш я. «Женеве яьча соглашенех, — язду «Юманите», яхача французски коммунистий органа передовой статья тIа, — пайда баргба машара дерригача гIулакха. Африка къулбехьа жандарма лоархIам болаш хила гIерташ йола расистски ЮАР, юхаяла езача эттай, цунца цхьана мехка чухь чIоагIлуш боагIача къовсаман дерригача дунен тIа апартеида лелаеча зуламеча политикана духьала айлуш йоагIача протесташта хьалхашка ший мелал дIа а гойташ».

Женеве яьча соглашене хьабелл ЮАР бIуно законагIа йоацаш Намибе яь оккупаци дIаяккхарга, ООН Кхерамзлен Совета итт шу хьалха тIанийцача 435-ча резолюцега хьежжа цун территори ший лоIаме хилийтарга, хIаьта иштта апартеида пачгIа йола моттиг хинна дукхала 13 шера тIом баьчул тIехьагIа цига машар оттабарга бода никъ. Цу договоренносташа бокъонца хьалхьоаю Африка къулбехьара гIулакхаш политически наькъагIа тоадара йола ерригa процесс, цу регионе гаьнъяьнна, планета тIа эггара кхерамегIа йола моттиг хинна дукхача хана денз дIаэтта латта конфликт, цунна юкъе мел йоагIача оагIоний хьаштий баланса ларда тIа юххера а политически средствашца дIайоаккхалургхиларга машар безача паччахьалкхений йола догдоахилге белгалча боараме чIоагIъю.

Аскольд БИРЮКОВ, Олег ЗУЕНКО, Валентин РАЙККЕРУС. (ТАСС).